

Trávníček, František

Předklonné skupiny

In: Trávníček, František. *Příspěvky k nauce o českém přízvuku*.
Brno: Filosofická fakulta, 1924, pp. 9-29

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/126431>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

neřikál nic, *al'e si* myslít Bart.D. II, 35 (han.); vůil je v hoferstvá, *a se* prv děláť pánem tamt. I, 197; Pachouek jeu do hor *a sa* mu to neščasí prihodziuo Suchý 81. Z oravského nářečí kolem Vyšního Kubína znám z vlastní zkušenosti příklady jako: ja vam namelem na voz múky, *ale ma* přiděť po smrti tri noci vartovat; na děň Lucije prišjeu jeden žobrák gu jednéj gazdinéj si pytat nocovat, *ale mu* ho ona někcela dat; ... *ale hu* (= ji) len naprosiü a j.

Také ze starých památek je mi známo několik podobných dokladů. Tak pomocné sloveso *jsem* stává na prvním místě: (Ciesar vece...: darmo sem vás (mistry) nezval k sobě. Jest zde tak v múdréj útrobě jedna panna... tak věhlasná, že to divno pověděti, | kak jest hlubokéj paměti | i přerošafnéj múdrosti.) *Jsem slýchal* mnohé chytrosti ¶ před sebú mluviece... Kat. 1503; *jsi-li* komu sám *uškodil* Vít. 61^a varianta (z rukopisu v Neubergově knihovně; ve vydání Paterově na str. 203, pozn. 11); *sem-li* ten pes *ukradl*, böh daj, bych opsěl jako ten pes Rožmb. 176.

Tvary *bych* atd. bývají na prvním místě velmi často: *Bych řekl* (= byl jsem řekl) dréve, že... Štít E. 16₂₁ (= začátek výkladu); *by* böh uslyšěti *ráčil* Alx B. 226; *by* takýž *byl* českým králem tamt. 228; *hy* jeden z vás nevěř tomu, | *bych* tuto věc sám o sobě | *zamyslíl* tamt. 319; *by* ty *byl* syn boží, pomohl *by* sobě i nám ML. 117^b (Gebauer III 2^a, 428); atp.

Akus. *tě* je na prvním místě v Tkadl.: věz to tak úplně..., žef na tě chci vždy volati proto, na tě křičěti, tě já chci v své vlastnie tajemné kníhy vepsati 41^a 282 (ve vydání Hrubého a Šimka).

Také po spojce *a* stává někdy slovo t. zv. nepřízvučné; na př.: ktož se s smolú obehodí *a jie* se dotýká Kruml. 157^b (= ně.: a dotýká se jí).

Předklonné skupiny.

5. O případech typu *pan učitel* — viz v § 2 — praví Král, že v nich má jednoslabičné slovo přízvuk rovný asi přízvuku vedlejšímu. Gebauer I, 581—582 je roztrídíje na několik skupin podle povahy slova jednoslabičného: na typ *pan učitel*, *zlý duch*, kde jde o jmenné přívlastky; na typ *ten nezbeda*, kde jde o zájmenné přívlastky; na typ *vy nevíte*, kde jde o jiné tvary zájmenné než v typu předešlém; na typ *dva sousedé*, kde jde o výrazy kolikosti; na typ *dnes ráno*, kde jde o příslovce, a na typ *matka a dcera*, *zda nevíte*, kde jde o spojky.

Král neuvádí sice různé typy, ale má mezi svými příklady o jeden

vice; je to typ *chtěl utéci, mám novinu*. Je možné přidati případy jako *pojď rychle* (čti dále, seď tiše, buď kliden) a *je divné* (je pravda, je nemocen, je brzy). Ke Gebauerovým příkladům na poslední typ třeba připojiti ještě příklady, kde je *a* nebo *i* nikoli mezi dvěma slovy, nýbrž na začátku věty nebo výrazu, tedy na př.: *a odešel*; *i odešel*; (byli tam všichni,) *i otec*; *i zde* atp.

Do typu *pojď rychle* náleží také *pojď sem*. Král 231 čte jen *'pojď sem* ('hochu). Myslím, že říkáme také *pojď 'sem*, kde má hlavní přízvuk příslovce *sem*.

Typem *vy nevíte* se rozumějí případy, kdy zájmenný podmět stojí před svým slovesem; tedy na př. také: *já nevím, ty píšeš, on povídal* a j. Docela stejně vyslovujeme tuším také případy, kde podmětem není zájmeno, nýbrž jméno: *Jan povídal, žák odpovídá, dům stojí, muž pracuje* atd.

A konečně třeba uvéstí ještě typ *teď on* (teď já, zas vy, co ty?) a *no prosím* (ó prosím).

Prohlížíme-li všechny připomenuté typy, je patrné, že mají jednu okolnost společnou: ve všech jednoslabičné slovo tvoří se slovem následujícím významovou jednotku. První slovo je vždy jednoslabičné, druhé může býti jednoslabičné, dvouslabičné atd.

Budu tyto případy nazývati předklonné skupiny.

6. Král pokládá přízvuk prvních slov v předklonných skupinách za vedlejší; vyslovujeme tedy podle něho: *můj 'bratr, ten 'člověk, 'on 'řiká, 'chci 'psátí* atd. Gebauer nepokládá jejich přízvuk vždy za stejný; v typě *pan učitel* má podle něho slovo *pan* přízvuk vedlejší (581); v typě *ten nezbeda* rovněž (tamt.); v typě *vy nevíte* má *vy* buď přízvuk vedlejší nebo je nepřízvučné (tamt.); podobně je v typě *dva sousedé a dnes ráno* (581—582); v typě *zda nevíte* jsou spojky „většinou bez přízvuku“ (582). Mně se podobá, že jen v typu *zda nevíte* bývá jednoslabičné slovo nepřízvučné, zejména pak, když je to spojka *a* nebo *i*; na př.: *a 'odešel, i 'odešel* atp. Ale musíme si přiznati s Gebauerem (580), že je často rozhodování opravdu nesnadné. Nebudu proto k této otázce přihlížeti a budu označovati předklonné skupiny, kde toho bude potřeba, po způsobu Králově; tedy: *pan 'učitel, 'zda 'nevíte, 'a 'odešel* atd.

Ať je první slovo takových skupin nepřízvučné či má přízvuk vedlejší, je nepochybné, že má slabší přízvuk než slovo následující, neboli že je předklonné.

7. Královy výklady o předklonných skupinách třeba doplniti ještě po jedné stránce. Říkáme *pan učitel*, ale *'nás pan učitel*; slovo *pan* má v prvním případě zřetelně přízvuk vedlejší, v druhém je pak nepřizvučné. Pravíme: *co mám, to dám*, ale: *'co mám 'dělat?* Vidíme tedy, že za různých okolností mají skupiny různý přízvuk. Je tedy potřebí všimnouti si předklonných dvojic podrobněji. Srovn. ještě v § 26—27.

Předklonné slovo ve smyslu Králově se vyskytá pravidlem tehdy, je-li jakákoli skupina po pause a před pausou. Tak na př. když na otázky „kdo to byl?“, „kdy odjedeš?“, „co mu mám říci“, odpovím: *'můj 'otec, 'dnes 'ráno, 'že 'nepůjdu*. Nebo když pravím: *'ten 'dům, co vystavěli. . .*; *'on 'říká, že. . .*; *'chtěl 'psátí, ale nemohl*; *'co 'mám, 'to 'dám*.

Jiné příklady: *Vítám Vás, slečno, srdečně — 'jen 'dál!* Šimáček, *Ztracení* (Sebrané spisy XIX, Unie 1910), 135; *'Jsou 'vagace, 'má 'volno* tamt. 130; *Jak je ti, Kláro? 'Už 'dobře, viď?* tamt. 135; *Ale nech toho, tati. Jdi. 'Co 'tam, 'to 'tam* tamt. 161; *'Už 'tady?* To jsi hodný tamt. 170; *'No 'bodejt, já tady budu. . .* Šimáček, *Jiný vzduch* (Sebr. sp. XVII, Unie 1910), 148; *'Ó 'prosím, ráčíte už mít kostym, slečno?* tamt. 142; *Hle, 'toť 'pohyb, život* Sova, *T. Bojar* (Spisy IV, 1910), 267.

Je-li na prvním slově skupiny důraz*, mívá hlavní přízvuk; na př.: *'že ano?*; *'že nevíš, kam půjdu?*; *pru se s přítelem, který říká, že nebude přšet, a řeknu: 'že bude*; neslyším dobře, když mi přítel říká svou adresu, a zeptám se: *'kde bydlíš?*; vyvracím tvrzení, že *A* nechtěl někam přijíti, a pravím: *'chtěl jíti, ale nemohl*; atp.

Tu pak druhé slovo skupiny ztrácí hlavní přízvuk a je nepřizvučné, t. j. obě slova tvoří celek, který má přízvuk jako slovo jednotné; tedy na př. *'kde bydlíš?* = *'učitel*. Srovn. u Krále 238.

Tak je ve výslovnosti splývavé. Nevyslovujeme-li splývavě, t. j. učiníme-li za důrazným slovem malou přestávku, má druhé slovo skupiny přízvuk hlavní, jako když není na prvním slově důraz; tedy *'kde - 'bydlíš***. Malou pausou si jazyk odstraňuje setkání dvou hlavních přízvuků, z nichž jeden bývá dokonce zesílen. V čes. jazyce se zpravidla střídají slabiky přízvučné, mající buď přízvuk hlavní nebo vedlejší,

* Důrazem rozumím výslovnost, již některé slovo ve větě zvláště vytýkáme. Král (207—208) praví, že důrazné slovo má zesílený hlavní přízvuk. Ale nebývá tak tuším vždy. Někdy má důrazné slovo přízvuk rovnajet se asi hlavnímu přízvuku ve výslovnosti nedůrazné. Nebudu k tomuto rozdílu v síle důrazu hleděti a označovati vždy důrazné slovo tučným písmem.

** Tuto malou pausu označuji -.

se slabikami nepřízvučnými ('učitel) anebo slabiky s přízvukem vedlejším a slabiky s přízvukem hlavním (ten 'hoch); proto je setkání dvou hlavních přízvuků nepohodlné. Srovn. u Krále 239.

Přízvuk typu 'nás Jan se vyskytá veskrze ve spojení 'bůh ví; na př. 'bůh ví, co tam dělá; 'bůh ví, jak to bylo (= kdo pak ví, ...) atp. Je to dílem proto, že na slově *bůh* bývá důraz, dílem, že tato věta klesla v příslovce; srovn. *bůhvíjaký*, *bůhví kdy** a pod. Kde naše věta neklesla v příslovce, vyslovuje se tuším 'bůh ví a také 'bůh ví; na př.: bůh ví, že je to pravda.

Podle Gebauera I, 578 by byly podobné případy 'půl de'sátá, 'půl dva,náctá a 'půl dva,cátá. Tak se arciv vyslovuje, ale vedle toho tuším i 'půl 'desátá atd. Je-li na *půl* důraz, vyslovujeme zpravidla tak, jak označuje Gebauer.

8. Nyní si všimněme skupin po pauze, ale nikoli před pauzou.

1. Tvoří-li jednoslabičné slovo předklonnou skupinu se slovem nejméně trojslabičným, zůstává předklonným vždy, ať je za skupinou jakékoli slovo. Na př.: 'nás 'tatiček spí; 'pan 'učitel píše; 'má 'praba,bíška říkávala; — 'má 'maminka si přála; 'ten 'ubožák nařikal; — 'nás 'tatiček je nemocen; 'pan 'učitel dnes ráno nepřišel; — 'dnes 'odpo,ledně odjedeme, atp. To platí o klidné výslovnosti.

Tento přízvuk zůstává i tehdy, když je na druhém slově skupiny důraz; na př.: 'nás 'tatiček je nemocen?; 'pan 'učitel nepřišel?

Je-li důraz na prvním slově skupiny, má přízvuk hlavní; druhé slovo pak ztrácí hlavní přízvuk a tvoří s prvním slovem celek, který má přízvuk jako slovo jednotné. Když na př. přítel praví, že prý si má maminka přála to a to, a řeknu: 'má ma,minka že si to přála?

Tak je ve výslovnosti splývavé. Učiníme-li za důrazným slovem malou pauzu, má druhé slovo skupiny přízvuk hlavní; na př.: 'má - 'maminka že si to přála? Srovn. na konci § 7.

Je-li důraz na slovese, které není součástí skupiny, mívá skupina přízvuk typu 'pan 'učitel. Na př. když bratr praví „nás 'tatiček spí“ a odporuji mu slovy: 'nás 'tatiček 'nespí. Má tedy skupina takový přízvuk jako při klidné výslovnosti. Nebo když řeknu: 'ten 'ubožák 'nařikal! a chci tím vyjádřiti velikou míru dějovou, tedy že velmi

* Tak píší Pravidla čes. pravopisu (1921). Také v příkladech, které jsem uvedl, mělo by vlastně býti psáno *bůhvi*; vyslovuje se zpravidla *buhví* (*buchví*).

naříkal. Ale bývá tu také přízvuk: 'nás ta,tíček 'nespi; 'ten u,božák 'naří,ka! .

Přízvuk typu 'pan u,čitel mívá skupina ještě jindy. Když na př. vidím, že někdo chce jít k panu učitelovi, když jej chci od toho odvrátiti a řeknu: 'pan u,čitel 'pracuje! Nebo když vyprávím o nemocném: 'ten u,božák 'naříká!

Všeobecně lze říci, že to bývá tehdy, když jsou důležití všichni členové věty, t. j. když nás nějak dojíká všechno to, co věta vyslovuje. Podobný případ jako uvedený je tento: slyším, že otec dnes spí, dívám se tomu, protože to jindy nedělává, a řeknu: 'nás ta,tíček spí?

Takovou výslovnost bychom mohli nazývatí náladovou, citovou.

Někdy vyslovujeme náladově, abychom jistou náladu vzbudili u toho, s kým mluvíme. Tak větou „'ten u,božák 'naří,ka!“ lze vyjádřiti nejen vlastní soucit, nýbrž jej vzbuditi také u toho, komu ji pravíme. Nebo větou „'pan u,čitel 'pracuje“ chci někoho odvrátiti od návštěvy.

2. Tvoří-li skupina jednoslabičné slovo se slovem dvouslabičným, zůstává jednoslabičné slovo při klidné výslovnosti zpravidla předklonné jako sub 1. Na př.: to 'dítě 'spí; můj 'otec piše; váš 'Karel 'povídal; pět 'mužů 'zahynulo; můj 'bratr je nemocen; dněs 'ráno se vyjasnilo; 'ten 'člověk se mi nelíbí; on 'odjel 'domů; byly časté chvíle, 'kdy 'zoufal nad svými nezdary Sova, T. Bojar 269.

Nezáleží tedy na tom, co za skupinou následuje.

Je-li na prvním slově skupiny důraz, má ve splyvavé výslovnosti přízvuk hlavní a druhé slovo skupiny tvoří s ním jednotku, která má přízvuk jako slovo jednotné. Na př.: pět 'mužů 'zahynulo, nikoli šest.

Tak bývá také při náladové výslovnosti; na př. 'ten 'člověk se mi nějak nelíbí; 'ta 'žena 'pro boha prosí. Nebo když slyše o nějakém neštěstí řeknu: 'považte, 'šest 'lidí 'zahynulo!

Je-li důraz na druhém slově skupiny, zůstává přízvuk takový, jaký je při klidné výslovnosti, jenž bývá hlavní přízvuk druhého slova zesílen; na př. pět 'mužů 'zahynulo, nikoli žen; váš 'Karel to 'povídal, nikoli Jan.

A tak bývá i tehdy, je-li důraz na slovese. Tvrdí-li někdo, že náš Karel něco povídal, popírám to a pravím: 'nás 'Karel to 'nepovídal. Ale bývá tu také přízvuk: 'nás 'Ka,rel to 'nepovídal.

3. Skládá-li se skupina ze dvou jednoslabičných slov, lze rozlišovati zcela zřetelně dvojí případy; jednak případy typu já mám hlad, jednak

případy typu *ten žák neposlouchá*. V prvních případech má skupina při klidné výslovnosti podobu *já mám...*, v druhých pak *ten žák...*

Odkud ten rozdíl?

a) Všimněme si nejprve příkladu *já mám hlad*. Zájmeno *já* tvořivá areit se slovesem *mám* předklonnou skupinu. Ptá-li se někdo, máme-li všichni tu a tu knihu, řeknu: *já mám*. Avšak ve větě „*já mám hlad*“ je skupina *já mám* k následujícímu slovu *hlad* v takovém poměru, jako je na př. *mám* k slovu *hlad* ve větě *mám hlad*. Jinak lze říci: výraz *já mám* tvoří se jménem *hlad* t. zv. trojčlennou skupinu. Jejím jádrem je nikoli výraz *já mám*, nýbrž výraz *mám hlad* a zájmeno *já* tuto dvoučlennou skupinu jen doplňuje.

Podobně je také na př. ve spojení *ten náš Jan*. Jádrem jeho je dvočlenná skupina *náš Jan* a zájmeno *ten* ji doplňuje na trojčlennou. V případech tohoto typu, totiž ve výrazech neslovesné povahy, je tuším zřetelnější to, oč mi běží.

Obojí tyto případy nenáležejí tedy sem, nýbrž až do § 9. Srovn. ještě v § 12.

b) Jinak je v případech typu *ten žák neposlouchá*. Zde první dvě slova sama pro sebe tvoří skupinu, která tedy není před pausou. Přízvuk těchto skupin je takový jako sub 1. a 2., t. j. při klidné výslovnosti má první slovo skupiny přízvuk vedlejší a druhé přízvuk hlavní.

O takovéto případy nám nyní půjde, protože je v nich skupina po pause, ale nikoli před pausou.

Několik příkladů:

co má Jan?; *co chtěl tatiček?*; *co mám na tom světě?*; *náš hoch spí*; *dva dny uplynuly*; *ten dům se bourá*; *ten muž mi povídal*; *náš Jan má hlad*; *náš Jan dnes ráno odešel*; *ta žena již odešla*.

Jak vidíme, nezáleží na tom, co za skupinou následuje.

Nesmí to areit býti slovo, s kterým by druhé slovo skupiny mohlo tvořiti samostatnou skupinu. Říkáme na př., jak jsem uvedl: *co chtěl tatiček?* Podobně také: *co chtěl tatiček v městě?* Ale pravíme: *co chtěl dělat?* Tu *chtěl* tvoří s *dělat* skupinu, která je po slově *co*, je to tedy případ náležející do § 9 jako věta *já mám hlad* připomenutá zde sub a. A podobně pravíme: *co chtěl tatiček dělat?* I tu jde o skupinu *chtěl dělat*, která je roztržena slovem *tatiček*; srovn. v § 16.

Dále si třeba uvědomiti rozdíl mezi větami jako: *kde jsi stále?*, *kde jsi celý boží den?*, a: *kde jsi běhal?* V prvních dvou větách jde o předklonnou skupinu *kde jsi*, kdežto ve větě třetí je *jsi* slovo nepřívzvučné, protože je to pomocné sloveso. Tu pak slova *kde jsi* mají

přízvuk jiný než v prvních dvou větách, neboť *jsi* se přiklání ke *kde*. Srov. v § 17.

* * *

Je-li na prvním slově předklonných skupin typu „*ten žák* neposlouchá“ důraz, má přízvuk hlavní a slovo druhé je nepřízvučné, t. j. přiklání se k prvnímu; na př.: *co chce* 'Jan?; řekněte mi, *co mám* na tom světě dobrého? Nebo když mi přítel vypráví, kde je, když mu nerozumím a řeknu: *kde jsi* 'stále? Nebo když na otázku, který Jan se ptal, odpovím: *náš Jan* se 'ptal.

Je-li důraz na druhém slově skupiny, zůstává přízvuk typu *náš Jan*, jenže hlavní přízvuk bývá zesílen. Na př.: *dva dny* uplynuly, nikoli dva týdny.

Má-li důraz některé slovo nebo výraz za předklonnou skupinou, mívá skupina přízvuk *ten hoch*. Na př.: no dobře, ale ptám se tě, *co chtěl* 'tatiček, ne maminka; to není pravda, *ten žák* 'je nemocen.

I tu mívá skupina přízvuk takový, jako když není v důraze, tedy *ten hoch*, ale je tak ve výslovnosti nesplyvavé. Na př.: no dobře, ale ptám se tě, *co chtěl* - 'tatiček, ne maminka; to není pravda, *ten žák* - 'je nemocen. Malou pauzou za skupinami *co chtěl* a *ten žák* odstraňuje si jazyk setkání dvou slabik s hlavním přízvukem.

Přízvuk typu *ten hoch* mívají naše skupiny dále při náladové výslovnosti. Když na př. někdo řekne s bolestí: *co mám* na tom světě dobrého?, nebo: *náš dům* se bourá!

Skupina *jdu sem* ve spojení „jdu sem jen na skok“ má přízvuk *jdu sem* i ve výslovnosti klidné, nedůrazové a nenáladové: *jdu sem* jen 'na skok. Snad je to zobecnění náladové výslovnosti.

* * *

Vedle přízvuku předklonných skupin, o které nám zde sub 3a jde, třeba si všimnouti také přízvuku slova stojícího za druhým slovem předklonné skupiny, jež má hlavní přízvuk.

Následuje-li za ním slovo nepřízvučné, tvoří obě slova jednotku, t. j. nepřízvučné slovo se přiklání k druhému slovu předklonné skupiny; na př.: *náš Jan* mi 'psal; *ten hoch* se 'řízl.

Podobný případ je, když za předklonnou skupinou stojí zase předklonná skupina. Na př. ve větě „*ten hoch* má 'hlad“ je za skupinou *ten hoch* skupina *má hlad*. O tom viz ještě v § 9.

Z části jinak je, když za předklonnou skupinou stojí slovo, které není ani nepřízvučné ani částí předklonné skupiny. To se někdy rovněž přiklání k druhému slovu skupiny; na př.: *co 'má Jan?*; *ten 'hoch spí*. Bývá to nejčastěji, když jde o slovo jednoslabičné. Ale přiklánívá se i slovo několikaslabičné; na př.: *co 'chce Karel?*; *kde 'je tatíček?*

Přikloněním k druhému slovu předklonné skupiny odstraňuje si jazyk setkání dvou hlavních přízvuků; slovo stojící za předklonnou skupinou mělo by totiž míti hlavní přízvuk jako druhé slovo skupiny. Na tento způsob odstraňování dvou hlavních přízvuků upozornil Král 239. Ale mluví jen o případech, kde by se měl setkat zesílený hlavní přízvuk neboli důraz s druhým hlavním přízvukem (*já slyším, ale 'vy neslyšíte*). Toto pozorování je tedy třeba doplniti tím, co bylo řečeno shora, t. j. že si jazyk odstraňuje setkání dvou hlavních přízvuků, i když první z nich není zesílen. V obojích případech jdou pak za hlavním přízvukem dvě slabiky nepřízvučné.

Jindy děláme za druhým slovem předklonné skupiny malou pauzu; na př.: *co 'chtěl - 'tatíček?*; *ten 'žák - 'neposlouchá*; *náš 'Jan - 'spí*. Také tímto způsobem si jazyk odstraňuje setkání dvou hlavních přízvuků. Král 238 má na mysli zase jen případy, kde je první hlavní přízvuk zesílen (*já slyším, ale 'vy - 'neslyšíte*).

9. Nyní si všimněme předklonných skupin, které nejsou po pause, ale jsou před pausou.

Zmínil jsem se o takových skupinách v minulém paragrafu sub 3 a a uvedl jsem jako příklady *já mám 'hlad* a *ten náš 'Jan*. V nich jde o skupiny *mám hlad* a *náš Jan* za jednoslabičnými slovy *já* a *ten*.

Tak se chovají všechny skupiny, ať je jejich druhé slovo jednoslabičné či dvouslabičné atd. A nezáleží dále ani na tom, kolikaslabičné je slovo před skupinou.

Vždy má druhé slovo skupiny přízvuk hlavní, první slovo se přiklání k slovu předcházejícímu a tvoří s ním celek, který má přízvuk jako slovo jednotné. Ve větě *já mám 'hlad* má výraz *já mám* takový přízvuk jako na př. *já sá*; ve větě *učitel chce 'psát* rovná se výraz *učitel chce* přízvukově slovu na př. *učitelka*; atpod. Má tedy první slovo skupiny buď přízvuk vedlejší nebo je nepřízvučné.

Několik jiných příkladů:

'náš král 'Jan, 'všech nás 'šest, 'pět set 'let, 'již hned 'teď; 'váš pan 'bratr; 'on pan 'soused... , 'ten náš 'Karel, 'tři sta 'ovec, 'šest set

'mužů, 'až dnes 'ráno, 'hned již 'večer; 'náš pan 'učitel, 'ten náš 'tatiček, 'tři sta 'vojáků, 'hned teď 'odpoledne;

'já vím 'víc, 'on je 'pryč, 'ty jsi 'zdráv, 'on vzal 'hůl, 'co mám 'chtít?, 'kam chceš 'jít?, 'už měl 'psát, 'už teď 'vím, 'Jan má 'kdy; 'Jan ví 'více, 'co mám 'dělat, 'to už 'poznáš, 'kdy chceš 'přijít?, 'ehci psát 'dopis, 'už teď 'víme, 'to je 'pravda; 'já mám 'trápení!; 'on je 'nemocn; 'když chceš 'pracovat; 'co mám 'odpovědět?; 'když je 'zdráv; 'proč je 'smuten?; —

'Karel má 'hlad, 'bratr chce 'přijít, 'přítel již 'odešel, 'ještě dnes 'ráno, 'zase hned 'teď, 'copak ty 'chceš?, 'drahý můj 'bratr, 'milý náš 'přítel, 'sotva dva 'lidé 'jednou 'hned 'zrána, 'nebýt té 'výstavy, 'nejel bych;

'učitel chce 'psát, 'tatiček má 'práci, 'mamin,ka jde 'domů; 'poví, 'dal můj 'známý; 'staro,slavný 'ten 'obyčej; 'pěti,násob,ná 'ta 'cena; atpod.

Sem hledí také případy, kde je před skupinou nikoli slovo jednotné, nýbrž buď předklonná skupina nebo několik jiných slov tvořících přízvukově jednotku. Na př.: 'náš 'Jan chce 'psát; 'ten 'hoch má 'hlad; 'náš 'Karel je 'nemo,cen; 'pan 'soused má 'dům; 'můj 'bratr již 'ode,šel; 'náš 'tatiček chce 'psát; 'jak pak 'se mám 'léčit, když ...?

O případech typu 'já mám 'hlad, kde je předklonná skupina (mám hlad) za slovem jednoslabičným (já), viz ještě v § 12.

* * *

Pravil jsem, že se první slovo skupiny před pauzou přiklání k tomu, co ve větě předchází a že s tím tvoří jednotku. To platí o výslovnosti splývavé. Vyslovujeme pak splývavě zpravidla v takových případech, kde je před skupinou slovo jednoslabičné, dvouslabičné, trojslabičné nebo výraz skládající se z několika jednoslabičných slov ('jak pak 'se mám 'léčit).

Stojí-li však před prvním slovem skupiny slovo — anebo výraz — delší než trojslabičné, vyslovujeme často nespřávavě; na př.: 'staro,slavný - ,ten 'obyčej, 'pěti,násob,ná - ,ta 'cena; v obou příkladech je před skupinou pauza a první slovo skupiny má přízvuk vedlejší, protože je vlastně po pauze. Vidíme, že nezáleží na tom, je-li před prvním slovem skupiny slabika nepřízvučná či slabika s vedlejším přízvukem ('staro,slavný - ,ten 'obyčej — 'pěti,násob,ná - ,ta 'cena).

Arci i jindy vyslovujeme nespřávavě; lze na př. říci: 'náš 'tatiček - ,chce 'psát; 'ten náš 'Karel - ,zas 'spí.

* * *

Co bylo dosud řečeno o přízvuku skupin ne po pauze, ale před pausou, platí pro obyčejnou, klidnou výslovnost.

Je-li na prvním slově skupiny důraz, má přízvuk hlavní; na př. já 'mám hlad; 'bratr 'chtěl psát.

Pak se acoit mění někdy přízvuk slova předcházejícího i následujícího. Je-li před skupinou slovo nejméně dvouslabičné, zůstává jeho přízvuk nezměněn; na př. 'Karel 'má hlad; 'sotva 'dva lidé. Jednoslabičné slovo má pak přízvuk vedlejší: já 'mám hlad; on 'je pryč; už 'teď víme, jak to bude.

Je-li za slovem s důrazem slovo jednoslabičné — je to druhé slovo skupiny —, ztrácí po zesíleném hlavním přízvuku přízvuk hlavní, přiklání se k slovu s důrazem a tvoří s ním jednotku, mající přízvuk jako slovo jednotné. Tedy na př. ve větě „já 'mám hlad“ je slovo hlad nepřizvučné. Ve větě „Karel 'chtěl při-jít“ je slabika při- nepřizvučná a slabika -jít má přízvuk vedlejší, poněvadž je to v jednotce 'chtěl přijít slabika třetí před pausou. Srovn. k tomu jednotné slovo na př. 'učitel.

Někdy si slovo za slovem důrazným zachovává svůj hlavní přízvuk; na př. 'Karel 'chtěl - 'přijít; já 'mám - 'trápe ní. To bývá tehdy, když za důrazným slovem učiníme malou pauzu, kterou se vyhneme přímému sousedství dvou slabik s hlavním přízvukem.

Je-li důraz na slově před skupinou, zůstává přízvuk jako při výslovnosti klidné, jenže se hlavní přízvuk důrazného slova zesílí; na př. 'Karel má 'hlad.

10. Zbývají nám ještě skupiny, které nejsou po pauze ani před pausou.

1. Předklonná skupina je ve větě jediná nebo z několika skupin první.

Tu má v podstatě takový přízvuk, jako když je před pausou. Srovn. v § 9. Vyslovujeme stejně na př.: 'ten náš 'Karel (= skupina je za slovem ten, ale před pausou), a také: 'ten náš 'Karel spí celý den; 'drahý náš 'otec, a také: 'drahý náš 'otec zemřel; 'prastarý ten 'obyčej, a také: 'prastarý ten 'obyčej trvá do dneška.

Liší se pak tyto případy od případů v § 9 jen tím, že při splývavé výslovnosti vedlejší přízvuk druhého slova ve skupině mizí; na př.: 'starý ten 'obyčej, ale: 'starý ten 'obyčej 'trvá do dneška; 'drahý náš 'tatiček, ale: 'drahý náš 'tatiček 'odešel na věčnost.

Ve výslovnosti nesplývavé je arcit' stav takový, jak vyloženo v § 9: 'drahý *náš* 'tatiček - 'odešel na věčnost.

Je-li v nesplývavé výslovnosti pauza za slovem, které stojí před skupinou, má skupina přízvuk *náš* 'Jan; na př.: 'odpoledne - *náš* 'Karel zas odejel. Srovn. v § 8.

2. Skupina není ve větě jediná a následuje hned za jinou skupinou. Na př.: dnes 'večer *náš* 'Jan 'odejel. Jde nám o skupinu *náš* 'Jan; jet po skupině *dnes večer* a před slovesem *odejel*, není tedy ani po pauze ani před paušou. Vyslovujeme ji buď *náš* 'Jan nebo *náš* 'Jan. To záleží na tom, je-li výslovnost splývavá, či není. Je-li, tedy se slovo *náš* přiklání ke jménu *večer* a je nepřizvučné: dnes 'večer *náš* 'Jan 'odejel. Učiníme-li za „dnes večer“ paušu, má slovo *náš* vedlejší přízvuk: dnes 'večer - *náš* 'Jan 'odejel. Srovn. v § 8.

Můžeme nesplývavě vyslovovati také tak, že učiníme paušu až za „*náš* Jan“: dnes 'večer *náš* 'Jan - 'odejel. Tato výslovnost však nemá vliv na přízvuk naší skupiny; je takový jako při splývavé výslovnosti celé věty. A vyslovujeme také: *dnes večer* - *náš* 'Jan - 'odejel. Tu má naše skupina přízvuk takový, jako když je pauša jen za *dnes večer*; viz výše.

Vidíme, že přízvuk skupiny za podmínek uvedených sub 2. bývá v podstatě takový jako sub 1. V obojích případech se první slovo skupiny přiklání ve splývavé výslovnosti k slovu předcházejícímu a je nepřizvučné; ve výslovnosti nesplývavé, je-li před ním pauša, má pak přízvuk vedlejší jako na začátku věty.

11. Po tomto podrobnějším rozboru lze výklad o předklonných skupinách zjednodušiti; asi takto:

1. V předklonných skupinách, které jsou po pauše a buď před paušou nebo nikoli, má první slovo přízvuk vedlejší, druhé hlavní. Nezáleží na tom, kolikaslabičné je slovo druhé, a nezáleží na tom, co za skupinou následuje. Na př.: *náš* 'Jan; *můj* 'bratr; *pan* 'učitel — *náš* 'Jan čte, *náš* 'Jan píše; *můj* 'bratr čte, *můj* 'bratr je nemocen; *pan* 'učitel učí, *pan* 'učitel dnes ráno nepřišel. Srovn. v §§ 7—8.

2. Předklonné skupiny, které nejsou po pauše a jsou jednak před paušou, jednak nikoli před paušou, mají přízvuk typu *ten* 'člověk, vyslovují-li se s předcházejícím slovem splývavě, a přízvuk typu *ten* 'člověk, vyslovují-li se s předcházejícím slovem nesplývavě. Na př.: *náš* 'Jan zas 'odešel (= skupina před paušou, výslovnost splývavá);

‚náš 'tatíček - ‚zas 'odešel (= skupina před paušou, výslovnost nesplyvavá); —

‚náš 'Jan dnes 'ráno 'odešel (= skupina nikoli před paušou; výslovnost splyvavá);

‚náš 'tatíček - ‚dnes 'ráno 'odešel (= skupina nikoli před paušou, výslovnost nesplyvavá).

Srovn. výklady v § 9 a 10.

Jinými slovy lze říci o skupinách sub 2: první slovo skupiny se ve splyvavé výslovnosti přiklání k slovu předcházejícímu, t. j. je nepřizvučné, kdežto ve výslovnosti nesplyvavé se chová tak, jako po pauše, t. j. má přízvuk vedlejší.

Co bylo řečeno o přízvuku předklonných skupin, platí pro výslovnost klidnou, nedůraznou a nenáladovou.

Je-li na prvním slově skupiny důraz, mají skupiny blíže označené sub 1. i sub 2. přízvuk typu 'ten člo,věk nebo 'ten -'člověk. To záleží na tom, vyslovujeme-li druhé slovo skupiny s prvním splyvavě či nikoli.

Hledíme-li k okolnosti, z jakého přízvuku v klidné výslovnosti tento stav vznikl, je mezi skupinami sub 1. a sub 2. rozdíl. V případech sub 1. jde o změnu vedlejšího přízvuku v hlavní. Srovn. na př.: 'ten 'žák; 'ten 'žák neposlouchá (= výslovnost klidná) — 'ten žák; 'ten žák 'neposlouchá (= výslovnost důrazová). V případech sub 2. jde pak dílem o tutéž změnu, dílem o změnu nepřizvučnosti v hlavní přízvuk. Srovn. na př.: 'ráno ten 'žák neposlouchal; 'dopo,ledne - 'ten 'žák neposlouchal — 'ráno 'ten žák 'neposlouchal; 'dopo,ledne - 'ten žák 'neposlouchal.

Je-li důraz na druhém slově skupiny, mají skupiny sub 1. přízvuk typu 'ten člo,věk, skupiny pak sub 2. buď také 'ten člo,věk anebo ten člo,věk. To záleží na tom, vyslovujeme-li slovo ten s předcházejícím slovem splyvavě či nikoli. Na př.: ‚náš 'Jan již 'odejel — ‚náš 'tatíček - ‚jiz 'odejel; ‚náš 'Jan dnes 'ráno 'odešel (nebo: ... 'ráno - 'odešel) — ‚náš 'tatíček - ‚dnes 'ráno 'odešel (nebo: ... 'ráno - 'odešel).

Při skupinách sub 2., které nejsou před paušou a mají důraz na druhém slově, je třeba mít na paměti, že důraz působí na slovo následující: Na př.: 'Karel dnes 'ráno 'odejel — 'Karel dnes 'ráno 'odejel (nebo: ... 'ráno - 'odejel). Ale o to nám tolik nejde.

Podružného významu pro nás je také otázka, kdy druhé slovo skupiny má vedle hlavního přízvuku ještě vedlejší: na př.: ‚nás 'tatíček — ‚nás 'tatíček 'píše — ‚nás 'tatíček - ‚dnes 'ráno 'odejel. To bylo připomínáno při podrobném rozboru a je to již ostatně známo z Králových výkladů.

Trojčlenné skupiny.

12. Ve výkladech v § 8 jsme pozorovali jistý rozdíl mezi předklonnými skupinami, jejichž druhý člen je nejméně dvouslabičný, a mezi skupinami, jejichž druhý člen je slovo jednoslabičné.

Tak na př. ve skupinách *náš 'Karel* a *náš 'tatíček* zůstává první slovo předklonným, i když nejsou tyto skupiny před pauzou: *náš 'Karel 'píše*, *náš 'tatíček 'spí*.

Tak je částečně také ve skupinách s druhým slovem jednoslabičným. Na př. skupina *náš 'Jan* má v klidné výslovnosti tento přízvuk i tehdy, když není před pauzou: *náš 'Jan 'píše*.

Ale jinak se chová na př. skupina *já 'mám*. Přidám-li k ní slovo *hlad*, t. j. nestojí-li před pauzou, zní: *'já mám 'hlad*. Na pohled je to právě takový případ jako *náš 'Jan 'píše*, avšak odlišný přízvuk zdá se svědčiti, že jsou to případy různé.

Podobné případy, jako *'já mám 'hlad*, uvedl jsem v § 9 v prvních dvou odstavcích příkladů. Jsou to veskrze případy, kde jsou za sebou dvě slova jednoslabičná a pak slovo jednoslabičné nebo dvouslabičné atd.

V § 9 — a také 8, 3 a — jsem tyto případy vykládal jinak; tak, že jde o skupinu na př. *'mám 'hlad*, která je po slově *já*, t. j. která není po pauze.

Tento dvojí výklad je možný také u jiných případů uvedených v § 9. Na př. lze vykládati, že *'já vím 'víc* je skupina *'já 'vím* před slovem *víc*, anebo že je to skupina *vím 'víc* za slovem *já*.

V některých případech je možný výklad ještě jiný. Tak na př. podle § 9 je výraz *'ten náš 'hoch* skupina *náš 'hoch* po zájmeně *ten*. Ale lze se též domnívati, že výraz „ten náš hoch“ je od původu skupina *'ten 'hoch*, do které je vloženo zájmeno *náš*. Viz v § 16.

Již sama možnost trojího výkladu nás nutí k tomu, abychom k případům typu *'já mám 'hlad* přihlédlí podrobněji. Případy tyto se zcela zřetelně odlišují přízvukem od případů *náš 'Jan 'píše*. To je pak svědectvím, že je mezi nimi ještě jiný rozdíl, který působí různost přízvukovou. Buď je tedy správný jen jeden z výkladů shora připomínaných anebo žádný, a pak je potřeba hledati výklad nový.

Všimněme si nejprve případů typu *náš 'Jan 'píše*. Na tomto příkladě samém je zřetelně viděti, že tu jde o předklonnou skupinu *náš 'Jan*, za kterou je slovo *píše*. Jinak lze říci: je to předklonná skupina po pauze, ale nikoli před pauzou. Podobně je na př. ve větách: *co 'chce Jan?*, *kde 'jsi stále?*, *co 'mám na světě?* Uvedl jsem takové případy v § 8, 3 b.

Mají-li případy typu *'já mám 'hlad* přízvuk jiný, již sám rozdíl v přízvuku nasvědčuje tomu, že je nelze vykládati jako případy předešlé, t. j. tak, že jde o předklonnou skupinu *'já mám*, která má za sebou slovo *hlad*.

Mějme větu „*šli dva 'dni* (a ještě nebyli u cíle)“. Má stejný přízvuk jako *'já mám 'hlad*. Je myslím nepochybné, že tu jde o předklonnou skupinu *dva 'dni*, která je za slovem *šli*, tedy nikoli po pause. Výklad, že je zde skupina *šli dva + slovo dni*, není možný. Z toho lze souditi, že také v případech typu *'já mám 'hlad*, kde jsou možné tři výklady, jde o skupinu *mám 'hlad*, která je za slovem *já*, tedy nikoli o skupinu *'já mám + slovo hlad*.

Přihlédneme-li k těmto případům blíže, pochopíme, že tomu tak skutečně je. Srovn. na př.: *'já — mám 'hlad*; *'on — má 'trápení*; *'Jan — chce 'psát*; *'už — měl 'jít*; *'hoch — je 'nemo, cen*; *'ten — nás 'tatí, ček*.

V povědomí jazykovém vystupují tedy slova *mám hlad*, *chce psát* atd. vět *'já mám 'hlad* atd. jako celek, jako něco, co k sobě úzce významem náleží. Je tedy z tří výkladů shora uvedených správný jen jeden.

Rozdíl mezi případy typu *'nás 'Jan píše* a *'já mám 'hlad* je dobře patrný tam, kde jde o stejná slova: *'co 'chce Jan?* (= skupina *co chce*)? — *'co Jan 'chce?* (= skupina *Jan chce*); *'on 'ví už — 'on už 'ví*.

Že v případech *'nás 'Jan píše* atd. jde o skupinu *'nás 'Jan + píše* — viz výše —, vyplývá také z okolnosti, že slova *'nás 'Jan* mají právě takový přízvuk, jako když jsou sama o sobě. Řeknu-li *'nás 'Jan* samo o sobě, není pochyby, že jde o předklonnou skupinu. A mají-li tato slova též přízvuk ve větě „*'nás Jan píše*“, svědčí to tomu, co jsem pravil výše. Je-li však ve větě *'já mám 'hlad* přízvuk jiný, lze z toho vyzvozovati, že nejde o skupinu *'já mám + hlad*, nýbrž o skupinu *mám 'hlad* stojící za slovem *já*.

Přízvuk skupiny *mám hlad* ve větě *'já mám 'hlad* je velmi blízký přízvuku, který má tato skupina, když je sama o sobě: v oné větě je *mám* nepřízvučné, kdežto v poloze izolované má přízvuk vedlejší. Tento rozdíl je odtud, že se ve větě „*'já mám hlad*“ slovo *mám* přiklání k slovu *já*, kdežto v poloze izolované stojí na začátku, t. j. oné opory nemá.

Případy typu *'já mám 'hlad* jsem nazval v § 8, 3 a trojčlenné skupiny. Snad se zdá, že není třeba pro ně zvláštního jména a že bychom vystačili, kdybychom o nich mluvili jako o předklonných skupinách po jednoslabičném slově. Ale uvidíme dále v §§ 13 a 16, že se v jazykovém povědomí takové trojice pocítují jako celek, jednotka, že se tedy

i slovo před předklonnou skupinou (dvouslabičnou) úzce přimyká k předklonné skupině. V tomto trojčlenném celku nejsou všichni tři členové úplně stejní. Je to celek dvojdílný; tedy na př. *já + mám hlad*. Název není proto docela výstižný, ale snad se jím lze spokojiti, známe-li podstatu jevu, o nějž jde.

13. Trojčlenné skupiny mají přízvuk typu *já mám hlad*, jsou-li po pause a před pausou. Další podrobnosti viz v § 9. Podle toho, co bylo řečeno v § 11 o dvoučlenných skupinách, zůstává uvedený přízvuk trojčlenných skupin také tehdy, jsou-li po pause, ale nejsou-li před pausou. Na př.: *já mám hlad* po tom slabém obědě; *Jan chce odejít* do ciziny; *hned dnes ráno* to musím napsat; atp. Viz také § 10 sub 1.

Je si třeba ještě všimnouti trojčlenných skupin, které nejsou po pause, protože jsem k nim v dosavadních výkladech nepřihlížel.

1. Má-li trojčlenná skupina před sebou slovo jednoslabičné, tvoří první dvě slova její s předcházejícím slovem jednotku, t. j. přiklání se k němu. Na př.: *žák má psát úlohu*; *Jan chce dnes odejít*; *snad je to pravda*; *on ten náš tatíček*. Tu slova *má psát, chce dnes, je to a ten náš* jsou nepřizvučná, t. j. tvoří jakoby trojslabičná slova s *žák, Jan, snad* a *on*. A protože za touto trojslabičnou jednotkou je slovo s hlavním přízvukem — *tatíček* atd. —, je třetí slabika nepřizvučná; srovn. *učitel učí*.

Jen zřídka mívají tyto případy přízvuk jiný; na př.: *je šest set mužů*. Tu jde o trojčlennou skupinu *šest set mužů*, před níž stojí slovo *je*. Má přízvuk vedlejší, je tedy předklonné a první slovo trojčlenné skupiny má přízvuk hlavní.

Některé z těchto příkladů zřetelně ukazují, že je potřeba rozlišovati t. zv. trojčlenné skupiny od dvoučlenných skupin, které nejsou po pause. Srovnejme na př. větu *Jan chce dnes odejít* s větou *náš Jan chce odejít*. V obou větách jsou dvojice slov, která tvořivají dvoučlenné skupiny: *Jan chce* a *dnes odejít* — *náš Jan* a *chce odejít*. A přece je jich přízvuk různý, složíme-li z nich ony dvě věty. Tento rozdíl ukazuje, že v první větě — *Jan chce dnes odejít* — jde o trojčlennou skupinu *chce dnes odejít*, která je za slovem *Jan*, v druhém pak o dvoučlennou skupinu *chce odejít*, která stojí za dvoučlennou skupinou *náš Jan*. Kdyby byly oba dva případy stejné, čekali bychom v klidné výslovnosti buď přízvuk *Jan chce dnes odejít* — podle *náš Jan chce dnes odejít* — anebo obráceně *náš Jan chce odejít* — podle věty *Jan*

chce dnes 'odejít. Vyslovujeme arcit také *'nás Jan chce 'odejít,* ale několi v klidné výslovnosti. Srovn. v § 8, 3. b.

2. Má-li trojčlenná skupina před sebou dvě slova jednoslabičná, tvořivá s nimi rovněž jednotku; na př.: *'že Jan chce dnes 'odejít.* Tu tedy slova *že Jan chce dnes* tvoří čtyřslabičné slovo, které má přízvuk jako na př. *'praba,bička.*

Někdy však vyslovujeme jinak: povídal, *'že 'Jan chce dnes 'odejít;* tedy tak jako sub 1.

3. Je-li před trojčlennou skupinou slovo dvouslabičné, má její první slovo vedlejší přízvuk; na př.: *'Karel má psát 'úlohu;* *'sotva je to 'pravda.* Zde slova *má psát a je to* tvoří čtyřslabičnou jednotku se slovy *Karel a sotva,* která má přízvuk *'Karel má psát a 'sotva je to,* jako na př. slovo *'praba,bička.* Srovn. sub 1.

4. Stojí-li trojslabičná skupina za slovem nejméně trojslabičným, nastává někdy stav v podstatě takový jako v případech minulých; na př.: *'tatiček chce dnes 'odejet.* Tu slova *chce dnes* tvoří jednotku se slovem *tatiček,* jednotku pětislabičnou, s vedlejším přízvukem na třetí slabice; srovn. na př. *'nesne,sitelné 'horko.*

Tak je při výslovnosti splývavé. Častěji však vyslovujeme nespplývavě, a to tak, že před trojslabičnou skupinou uděláme malou pauzu. Pak je trojslabičná skupina po pause, její první slovo má přízvuk hlavní a k němu se přiklání její slovo druhé. Na př.: *'tatiček - 'chce dnes 'odejít;* *'bez pochyby - 'je to 'pravda;* *'odešel - 'hned teď 'večer;* *'bylo tam - 'šest set 'lidí.*

Nespplývavě vyslovujeme někdy také tehdy, když je před skupinou slovo dvouslabičné; pak arcit nastává stav, o kterém byla právě řeč. Na př.: *'nás 'Karel - 'chce dnes 'odejít.*

5. Má-li trojslabičná skupina před sebou předklonnou skupinu, nastává ve splývavé výslovnosti stav jako sub 1., 3. a 4. podle toho, je-li druhé slovo předklonné skupiny jednoslabičné, dvouslabičné či nejméně trojslabičné. Na př.: *'nás 'Jan chce dnes 'odejít;* *'nás 'Karel má psát 'úlohu;* *'nás 'tatiček je dnes 'nemo,čen.*

Ve výslovnosti nespplývavé, když za předklonnou skupinou učiníme malou pauzu, má první slovo trojčlenné skupiny přízvuk hlavní a dvě druhá její slova se k němu přiklání, t. j. trojčlenná skupina má při-

zvuk takový, jako když stojí v absolutním začátku. Viz v § 9. Tedy: *1*náš *1*Jan - *1*chce dnes *1*odejít; *1*náš *1*Karel - *1*má psát *1*úlohu; *1*náš *1*tatiček - *1*je dnes *1*nemočen.

6. Stojí-li před trojčlennou skupinou jiná skupina trojčlenná, vyslovujeme obě skupiny nejčastěji nesplývavě, takže druhá skupina má přízvuk, jako když je po pauze. Na př.: *1*hned dnes *1*ráno - *1*chce nás *1*Jan *1*odejít.

Ve výslovnosti splývavé pravíme: *1*hned dnes *1*ráno *1*chce nás *1*Jan *1*odejít, t. j. jednoslabičná slova *chce*, *nás* a *Jan* se příklánějí k třetímu slovu první skupiny. Častěji to bývá, když je třetí slovo první skupiny jednoslabičné: *1*ten náš *1*Jan *1*chce dnes *1*odejít.

* * *

To platí o výslovnosti nedůrazné.

Je-li na prvním slově trojslabičné skupiny důraz, má hlavní přízvuk; na př.: *1*Karel *1*chce dnes *1*odejít. To je tedy v podstatě týž stav jako při nesplývavé výslovnosti klidné, jenže hlavní přízvuk slova *chce* bývá zesílen.

Stojí-li před důrazným slovem slovo jednoslabičné, dostává přízvuk vedlejší; na př.: *1*Jan *1*chce dnes *1*odejít; *1*snad *1*je to *1*pravda.

Je-li důraz na druhém slově trojčlenné skupiny, má hlavní přízvuk ono a první slovo skupiny se příklání k slovu předcházejícímu; na př.: *1*Jan *1*chce *1*dnes *1*odejít (nebo: *1*Jan *1*chce *1*dnes - *1*odejít). V tomto případě pak vyslovujeme zpravidla splývavě všechno to, co je před slovem důrazným: *1*tatiček *1*chce *1*dnes *1*odejít (nebo: ... *1*dnes - *1*odejít). Srovn. s tím shora uvedený příklad: *1*tatiček - *1*chce dnes *1*odejít.

Má-li důraz poslední slovo trojčlenné skupiny, je stav v podstatě týž jako při výslovnosti nedůrazné, jenže se hlavní přízvuk našeho slova zesílí, na př.: *1*žák *1*má psát *1*úlohu.

Třeba ještě připomenouti, že je-li důraz na slově před trojslabičnou skupinou, podporuje to splývavou výslovnost skupiny s tímto slovem. Viděli jsme na př., že po trojslabičném slově *tatiček* děláme krátkou pauzu, takže skupinu vyslovujeme nesplývavě: *1*tatiček - *1*chce dnes *1*odejet. Je-li na slově *tatiček* důraz, vyslovujeme někdy také nesplývavě, ale častěji tuším splývavě: *1*tatiček - *1*chce dnes *1*odejet — *1*tatiček *1*chce *1*dnes *1*odejet.

Spojky *a, i, že*.

14. Spojky *a* a *i* tvořívají předklonné skupiny (dvoučlenné); na př.: *a* 'odešel, *i* 'zde atp. Tu se chovají stejně jako jiná slova jednoslabičná. Někdy se však pozoruje rozdíl mezi nimi a slovy jinými. Přihlédneme k nim proto podrobněji.

1. Spojky *a, i* po pause tvořívají skupiny se slovy samostatnými, která nejsou částí jiné skupiny dvoučlenné nebo trojčlenné. To bývá v případech, které jsem připomněl shora: *a* 'odešel, *i* 'zde; Ne, pranic nedělám . . ., odpověděl, *a* 'zdálo se, že . . . Sova, T. Bojar 266; *A* 'hodná ňáká je . . . Šimáček, Ztracení 136; *A* 'nemám na to všechno kdy tamt. 134.

V § 5 jsem připomněl, že tu bývá někdy *a, i* nepřízvučné, ale že je nesnadné rozhodovati mezi nepřízvučností a vedlejším přízvukem. Označuji proto naše spojky jednotně, a to vedlejším přízvukem.

2. Jsou-li spojky *a, i* po pause, ale před dvoučlennou skupinou, tvoří s ní trojčlennou skupinu. Mějme na př. skupinu *co* 'mám. Přidáme-li k ní *a*, vznikne trojčlenná skupina *'a co* 'mám (*'a co* 'mám, to dám); v ní má *a* hlavní přízvuk, *co* je pak nepřízvučné. Je to tedy právě takový případ jako *mám* 'hlad — *'já mám* 'hlad.

Jiné příklady: *ten* 'král — Byl jednou jeden král. *'A ten* 'král měl tři syny; *co* 'Ludvík — *'A co* 'Ludvík, tvůj syn? Šimáček, Ztracení 130; Byly časté chvíle, kdy zoufal nad svými nezdary, *'a to* 'odnášela matka a všichni . . . Sova, T. Bojar 269.

3. Jsou-li spojky *a, i* po pause a před trojčlennou skupinou, zůstávají v klidné výslovnosti předklonné, t. j. mají vedlejší přízvuk. Na př.: *'a ten* náš 'tatiček; *'a* 'hned již 'večer; *'a* 'on je 'pryc; *'a* 'když chceš 'praco, vat . . .; *'a* 'tri sta 'vojáku; atp.

Tu se tyto spojky odlišují zcela zřetelně od jiných slov; srovn. na př.: *Jan* chce dnes 'odejít — *'a* 'chce dnes 'odejít.

4. Není-li spojka *a* neb *i* po pause, přiklání se k předcházejícímu slovu. Na př.: *'já* i 'ty; 'on i 'ona; 'otec a 'matka; 'Takto a 'podobně odpovídal . . . Sova, T. Bojar 271; šla 'dále a 'tvrdila, že . . . tamt. 271; 'matka a 'všichni, s nimiž se stýkal tamt. 269; 'kolé, bal i 'dítě tamt. 269; 'kolé, bala i 'dítě; nepřítel zajal pět 'důstojníkú a 'tri sta 'vojáku.

Tu jsou naše spojky zcela zřetelně nepřízvučné. Platí to arci o splývavé výslovnosti. Učiníme-li před spojkami malou pauzu, mají

přízvuk vedlejší, t. j. nastane stav jako sub 1. Na př.: šla 'dále - a 'tvrdila...; pět důstojníků - a 'tři sta 'vojá'ků.

V případech sub 2. a 3. se mění přízvuk důrazem nebo náladovou výslovností. Tedy na př.: a 'co dám, 'to dám (na to je rovněž důraz). Tu se hlavní přízvuk spojky a mění ve vedlejší (nebo nepřízvučnost).

Nebo: a 'a když 'chceš 'pracovat, tak si práci najdeš. Tu by mělo *když* před důrazem vedlejší přízvuk a proto má a přízvuk, aby se k němu mohla spojka *když* přikloniti.

Nebo když výraz „a ten náš tatíček“ vyslovím náladově, má tento přízvuk: a 'ten náš 'tatíček....

Ve všech těchto a podobných případech se důrazem nebo náladovou výslovností mění přízvuk tak, jak jsme poznali v dřívějších výkladech.

15. Podobně, ač nikoli úplně stejně, jako spojky a, i se chová spojka *že*.

Tvořivá s následujícím slovem, které je před pausou, předklonnou skupinu dvoučlennou; na př.: vzkázal, 'že 'přijde; povídal, 'že 'neví; řekni, 'že 'ano.

Je-li před dvoučlennou skupinou, má hlavní přízvuk; na př.: psal, 'že 'chce 'přijet na svátky; povídal, 'že 'máš 'čas; vzkázal, 'že 'hned 'přijde, 'že 'dnes 'ne. První slovo dvoučlenné skupiny se přiklání k *že*, takže všechna tři slova tvoří jakoby trojčlennou skupinu.

Stojí-li *že* před skupinou trojčlennou, mívá rovněž přízvuk hlavní, t. j. trojčlenná skupina se k ní přiklání; na př.: 'že 'chceš 'jít 'do 'ciziny, to jsem nevěděl; 'že 'ten 'náš 'Jan si nedá pokoj!; dívím se, 'že 'máš 'teď 'kdy. Ale bývá tu také přízvuk: 'že 'chceš 'jít 'do 'ciziny; povídal, 'že 'tři 'sta 'lidí zahynulo.

Velmi často se však *že* vyslovuje splývavě s předcházejícím slovem a je nepřízvučné: 'řekni 'že 'ano; vzkázal 'že 'přijde; psal 'že 'chce 'přijet; 'povídal 'že 'máš 'čas.

Při výslovnosti důrazné nastává stav jako u spojek a, i.

O případech typu 'že 'otec 'přijde, kde jsou za *že* nejméně dvě slova, ale nikoli předklonné nebo trojčlenné skupiny, viz v §§ 22—24.

Přerušené skupiny.

16. Říkáme 'můj 'přítel i 'můj 'milý 'přítel. Lze říci, že v druhém případě tvoří slovo *můj* skupinu s adjektivem *milý*, a lze říci, že tvoří

skupinu se jménem *přítel*, ale že je odděleno od tohoto slova adjektivem *milý*, neboli že je skupina *„můj přítel“* přerušena slovem *milý*.

Podobně říkáme: *„mám hlad a mám veliký hlad; chci psát a chci zítra psát; dnes ráno a dnes časně ráno; já mám hlad a já mám veliký hlad; co chceš dělat? a co chceš odpoledne dělat?“*

V některých případech je zcela zřetelné, že jde o přerušení skupiny. Říkáme: *„co chce bratr dělat?“* Vykládáme-li na př. o výraze *„můj milý přítel“*, že *můj* tvoří skupinu přímo s *milý*, mohli bychom podobně vykládati, že v uvedené větě „co chce bratr dělat?“ tvoří *co* skupinu se slovem *chce*. Pak by šlo o dvouslabičnou skupinu *„co chce, která není před pauzou, neboť jsou za ní slova bratr a dělat.“* Avšak v naší větě tomu tak není. Kdyby tomu tak bylo, čekali bychom, že naše skupina bude mítí přízvuk *„co chce“*, ať je za ní jen slovo *bratr* či slova *bratr a dělat*. Vímeť z dřívějších výkladů (§ 11 č. 1), že předklonná skupina má stejný přízvuk, ať je po pauze a před pauzou, či je po pauze, ale není před pauzou, a že nezáleží na tom, kolik slov za ní následuje; na př.: *„ten hoch — ten hoch píše — ten hoch píše úlohu.“* Podle toho čekáme také: *„co chce? — co chce bratr? — co chce bratr dělat?“* Z toho lze souditi, že ve větě „co chce bratr?“ jde o skupinu *„co chce + bratr“*, ale ve větě „co chce bratr dělat?“ nikoli, neboť vyslovujeme *„co chce bratr dělat?“*, nikoli *„co chce...“* Vyslovujeme arcit také, *„co chce...?“*, ale jen tehdy, když je na *chce* důraz. Ve výslovnosti klidné — a o tu nám zatím jde — je přízvuk *„co chce...?“* Ve větě *„co chce bratr dělat?“* má *co chce* právě takový přízvuk jako ve větě *„co chce dělat?“* Tato druhá věta je t. zv. trojčlenná skupina.

Nemění-li se tedy přízvuk věty *„co chce dělat?“*, vložíme-li do ní slovo *bratr*, a zní-li pak *„co chce bratr dělat?“*, vyplývá z toho tuším zcela zřetelně, že ve větě „co chce bratr dělat?“ jde o trojčlennou skupinu *co chce dělat* přerušenu slovem *bratr*.

V našem jazykovém povědomí vystupuje tedy trojčlenná skupina jako celek i tenkrát, když je roztržena nějakým slovem.

Podobné případy jsou: *„já mám veliký hlad; co chceš odpoledne dělat?“*; *„kdy máš z a se přijít?“* (Proloženým tiskem označuje slova přerušující skupinu).

Podle těchto trojčlenných skupin měli bychom tedy mluvit o přerušovaných předklonných skupinách v případech shora uváděných: *„ten milý přítel; chci zítra psát a j.“* Ale tu nezáleží na tom, jak si tyto případy vykládáme. O jejich přízvuku viz v §§ 22—24.

17. Je-li trojčlenná skupina přerušena, její přízvuk se nemění, jak jsme viděli.

Přerušeni předklonné (dvoučlenné) skupiny na její přízvuk vliv má. Je to tehdy, když je předklonná skupina (dvoučlenná) přerušena jedno-slabičným slovem t. zv. nepřívzvučným. Říkáme: *ty* 'myslíš, *on* 'vzal, *jdeš* 'rychle, *chtěl* 'psáti, *ten* 'dal, *kde* 'máš?, ale: *ty* si 'myslíš, *on* si 'vzal, *jdeš* mi 'rychle, *chtěl* mu 'psáti, *ten* jim 'dal, *kde* je 'máš? atp.

Tu se vedlejší přízvuk prvního slova skupiny změnil v hlavní přízvuk, protože t. zv. nepřívzvučná slova *si*, *mi*, *mu* a *j.* potřebují opory, k níž by se mohla přikloniti.

Trojčlenné skupiny se vložím nepřívzvučných slov přízvukově nemění, protože i bez nich má jejich první slovo hlavní přízvuk; na př.: *Já* ti mám 'hlad!, *co* si chceš 'psát?; *to* ti je 'hrozné; *co* mu mám 'odpovědět?; *on* jim 'vzal peníze; atp.

Mezi skupiny typu „*můj otec* . . .“ t. zv. nepřívzvučná slova zpravidla neklademe; říkáme tedy na př.: *náš* 'Jan mu 'píše; *dnes* 'večer si 'odpočím; *těch* 'všech se to 'netýká.

V jazyce starším se však mohla nepřívzvučná slova do těchto skupin vkládati. Na př.:

ten se *pes* všem jiným počě radovati Pass. 297; *k svým* se *apostolóm* vráti Hrad. 80 a; *všem* se *jim* (obrům) rozjiti káza Alx V. 650.

V klidné výslovnosti měly tyto skupiny beze vší pochyby takový přízvuk jako novočeské skupiny, tedy: *ten* se 'pes, *k svým* se 'apostolóm, *všem* se 'jim.

Dvouslabičná slova předklonná a nepřívzvučná.

18. Jako slova jednoslabičná, tak i některá slova dvouslabičná mají jisté zvláštnosti přízvukové.

Vaňorný, Naše doba III (1896), 612 a 612 pozn., praví, že dvouslabičná slova ztrácejí po silném větném přízvuku svůj přízvuk; na př.: *to aby* 'čert 'vzal; *co asi* 'dělá?; *Já jenom* 'nechci.

Král 236 vykládá podobně, že dvouslabičná slova „mohou někdy téměř docela tratiti přízvuk, stojí-li před slabikou nebo za slabikou s přízvukem větným.“ Dodává však: „Ale mohou to býti jen slova obsažně málo závažná a více formálního významu: *ano, ale, věru, nebo, tedy, tudy, zase, bychom, byste* a *j.*“

Dále vykládá Král, že „po silném přízvuku a před přízvukem